

Черванчук Вікторія Валеріївна,
аспірант Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Степанова Ганна Миколаївна
професор кафедри кримінальної юстиції
навчально-наукового інституту права та
психології НАВС,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ІНШОЇ ОСОБИ, ПРАВА ЧИ ЗАКОННІ ІНТЕРЕСИ ЯКОЇ ОБМЕЖУЮТЬСЯ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Забезпечення прав і свобод людини у кримінальному провадженні традиційно розглядається як один із фундаментальних принципів кримінального процесу та водночас як важливий показник ефективності діяльності органів досудового розслідування. Саме через призму реального, а не формального забезпечення прав особи оцінюється рівень дотримання принципу верховенства права у кримінальному судочинстві. Не випадково Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) серед основних завдань кримінального провадження прямо визначає охорону прав, свобод і законних інтересів осіб, які залучаються до сфери кримінального процесу [1].

Разом із тим, аналіз практики досудового розслідування свідчить, що у межах кримінального провадження процесуальному впливу піддаються не лише сторони обвинувачення та захисту, а й значно ширше коло осіб, які не мають безпосереднього інтересу у результатах кримінального провадження. Такі особи можуть зазнавати обмежень права власності, недоторканності житла, приватного життя, свободи пересування у зв'язку з проведенням слідчих (розшукових) дій або застосуванням заходів забезпечення кримінального провадження.

З метою посилення процесуальних гарантій цієї категорії осіб законодавець у 2017 р. запровадив у КПК України інститут іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування. Водночас практика застосування відповідних положень КПК України засвідчує наявність низки проблем, що зумовлює актуальність їх наукового аналізу.

Однією з найбільш суттєвих проблем правозастосування є відсутність у КПК України чіткого, системного та завершеного визначення процесуального статусу іншої особи. Формальне включення цієї особи до переліку учасників кримінального провадження не супроводжується комплексним нормативним закріпленням її процесуальних прав, обов'язків та гарантій їх реалізації. У результаті на практиці виникають труднощі з визначенням обсягу допустимого процесуального впливу на таку особу та меж втручання у сферу її прав і законних інтересів [2].

У наукових джерелах обґрунтовано наголошується, що невизначеність процесуального статусу іншої особи негативно впливає на реалізацію принципу правової визначеності та створює передумови для неоднакового застосування

норм кримінального процесуального законодавства [3]. Особливо проблемною є ситуація, коли одна й та сама особа одночасно поєднує статус іншої особи зі статусом свідка, власника або володільця майна, що істотно ускладнює реалізацію права на захист та доступ до процесуальних гарантій.

Найбільш чутливою з точки зору забезпечення прав людини є участь іншої особи у слідчих (розшукових) діях, а також при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження. Саме в таких випадках відбувається безпосереднє втручання у сферу конституційно гарантованих прав, зокрема права власності, недоторканності житла, приватного та сімейного життя [4].

Водночас аналіз правозастосовної практики свідчить, що не завжди забезпечується належне інформування іншої особи про підстави, мету та правові наслідки проведення відповідних процесуальних дій. У ряді випадків роз'яснення процесуальних прав має формальний характер, а право на правову допомогу або право на оскарження процесуальних рішень і дій слідчого чи прокурора реалізується несвоєчасно або з істотними труднощами. Такий стан справ не повною мірою відповідає вимогам КПК України та міжнародним стандартам захисту прав людини, закріпленим у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [5].

Окремої уваги потребує проблема термінологічної неузгодженості кримінального процесуального законодавства. У КПК України використовуються різні поняття для позначення осіб, права яких обмежуються під час досудового розслідування, зокрема «інша особа», «третя особа», «інший власник або володільць майна». Така багатоваріантність термінології ускладнює правильне визначення процесуального статусу особи та негативно впливає на формування єдиної правозастосовної практики [6].

За таких умов реалізація процесуальних гарантій іншої особи значною мірою залежить від дискреції суб'єктів кримінального провадження, що не завжди узгоджується з принципом верховенства права та вимогами правової визначеності.

Отже, проблеми правозастосування у сфері забезпечення прав іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, мають комплексний характер і зумовлені як недосконалістю нормативного регулювання, так і відсутністю усталених підходів у практиці органів досудового розслідування та суду. Їх подолання потребує подальшого вдосконалення кримінального процесуального законодавства, уніфікації термінології та формування правозастосовної практики, орієнтованої на реальне забезпечення прав і свобод людини у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Черванчук В. В. Забезпечення прав учасників кримінального провадження, які перебувають у статусі іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, у проведенні слідчих (розшукових) дій. *Юридичний вісник*. 2021. Вип. 3. С. 186–192 URL: http://yurvisnyk.in.ua/v3_2021/25.pdf.

3. Гловюк І. В. Право іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, на закриття кримінального провадження: проблеми нормативної регламентації та реалізації. Вісник Південного регіонального центру НАПрН України. 2019. URL: <https://www.researchgate.net/publication/335404388>.

4. Кучинська О. П. Забезпечення прав учасників кримінального провадження: проблеми теорії та практики. Юридичний вісник. 2021. URL: https://yurvisnyk.in.ua/v3_2021/25.pdf.

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : міжнар. договір від 04 листоп. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

6. Маринич О. Ю. Поняття забезпечення прав і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2024. URL: https://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/1_2024/31.pdf.

Шаповал Олена Вікторівна

аспірант кафедри кримінальної юстиції
навчально-наукового інституту права та
психології НАВС

Науковий керівник:

Степанова Ганна Миколаївна

професор кафедри кримінальної юстиції
навчально-наукового інституту права та
психології НАВС,

кандидат юридичних наук, доцент

ПРЕЗУМПЦІЯ НЕВИНУВАТОСТІ АДВОКАТА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: СТАНДАРТИ ЄСПЛ ТА НАЦІОНАЛЬНА ПРАКТИКА

Презумпція невинуватості є однією з фундаментальних засад кримінального провадження, що визначає допустимі межі втручання держави у права та свободи особи і слугує необхідною гарантією справедливого судового розгляду. Її нормативне закріплення як у міжнародно-правових актах, так і в національному законодавстві України свідчить про універсальний характер цього принципу та його ключове значення для системи кримінальної юстиції [1; 3].

Водночас у сучасних умовах особливої актуальності набуває проблема забезпечення презумпції невинуватості у кримінальних провадженнях щодо адвокатів. Це зумовлено специфічним статусом адвоката як суб'єкта правозахисної діяльності, який, виконуючи професійні обов'язки із захисту прав та інтересів інших осіб, нерідко перебуває у процесуальному протистоянні з органами досудового розслідування та обвинувачення. За таких умов підвищується ризик використання кримінального переслідування не лише як